प्रकरण एक

प्रस्तावना

प्रास्ताविक :-

समाजामध्ये असणारे व्यक्तिभेद अनादि कालापासून चालत आलेले आहेत. यामध्ये वेगवेगळया प्रकारे श्रेष्ठत्त्व- कनिष्ठत्त्व ठरविण्याचा प्रयत्न होत गेलेला दिसतो. पाश्चिमात्य जगामध्ये विशेषत: प्रबोधन काळानंतर जी एक अभ्यासाच्या शास्त्रीयतेला गती आली त्याचे परिणाम सर्व –ाानशाखांवर –ााले याला मानसशास्त्रही अपवाद राहिले नाही. त्यामुळे अठराव्या शतकाच्या उत्तरार्धात व्यक्तिची बुद्धिमत्त मोजण्याचा प्रयत्न सुरु –ााला. वास्तविक त्यावेळी बुद्धिमत्तेचे स्वरूपही मानसशास्त्र–ाांना नीटसे आकलित –ाालेले नव्हते. खरे तर व्यक्तीचा समाजातील प्रभाव किंवा विशिष्ट कार्य करण्याच्या कौशल्याची गती यालाच स्थूलरूपाने बुद्धिमत्ता मानून बुद्धिमापन करण्याचा प्रयत्न होत गेला. विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धापर्यंत बुद्धिमत्ता या संकल्पनेने केवळ मानसशास्त्रावरच नव्हे तर समाजावर देखील अनभिक्षिक्त साम्राज्य उपभोगले. हे जरी सत्य असले तरी विसाव्या शतकाच्या सहाव्या दशकात बुद्धिमत्तेच्या या साम्राज्याला पहिला हादरा दिला तो सर्जनशीलतेने. समाजात केवळ बुद्धिमान व्यक्तीच यशस्वी होत नाही तर कöÖÆß व्यक्ती या आपल्या सर्जनशीलतेच्या जोरावर आपल्या क्षेत्रात उंच शिखर गाठू शकतात हे दिसून येऊ लागले. अगदी शास्त्रोक्त पद्धतीने बुद्धिमापन करून ज्यांचा बुद्धिगुणांक सर्वसामान्य असा आढळून येणाऱ्या व्यक्ती प्रत्यक्ष जीवनात एखाद्या क्षेत्रात प्रतिभावंत असू शकतात. सर्वसामान्यपणे 1950 पूर्वी ही कल्पना सहजपणे पचनी पडणारी नव्हती.. मात्र त्यानंतर सर्जनशीलता ही बुद्धिमत्तेपेक्षा वेगळीच बाब आहे ही गोष्ट Ãö¾ömान्य –ÖÖ»Ö»Öß †ÖÆê.

व्यक्तीची जीवन जगण्याची यशस्वीता कशी ठरवायची ? हा प्रश्न खरोखरच अत्यंत कठीण आहे. कारण ही बाब त्या व्यक्तीच्या वैयक्तिक जीवनमूल्यांशी निगडित असते तशीच ŸÖß ¾µÖŒŸÖß“µÖÖ Ã´ÖÖ•Ö•Öß¾Öनाशीही निगडित असते. व्यक्तीचे स्वत:चे असे भावविश्व असू

शकते का ? समाजाच्या अस्तित्वाशिवाय व्यक्तिला भावविश्व असू शकते काय ? व्यक्ती ज्यावेळी समाजाचा एक घटक म्हणून जीवन जगते त्यावेळी तिला अशा काहीß ³ÖÖ¾Ö×¾ÖÀ¾ÖÖ“Öß गरज असते काय ? आणि जर अशा भावविश्वाची गरज असेल तर ते भावविश्व कसे निर्माण होते ? हे भावविश्व व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वावर कसे परिणाम करते याचाही विचार करणे अपरिहार्य ठरते. वास्तविक बुद्धिमत्तेच्या व्याख्या करतात William James ने अप्रत्यक्षपणे या बाबींची दखल घेतलेली आहे. त्याच्यामते, Intellegence is the ability to adject oneself successfully to a relatively novel situation. या व्याख्येत Successfully ´Æणजे काय, व्यक्तिने समाजात यशस्वीपणे समायोजन केले हे कसे ठरवायचे, हे प्रश्न मानसशास्त्राच्या अभ्यासकांना सतावत होतेच. या प्रश्नांचा शोध घेण्याचा प्रयत्न विविध तज्ज्ञांनी केला आणि आता या प्रश्नांची उत्तरे देऊ शकणारी भावनिक बुद्धिमत्त ही संकल्पना डॅनिअल गोलमन (Danniel Goleman) यांनी सन 1995 मध्ये मांडलेली †ÖÆ.

›Ö. ²Ö–ांमिन ब्लूम (शिकागो विद्यापीठ) यांच्या मते शरीर व बुध्दी यांचा विकास Ã¾ÖÓŸÖत्र होत नाही. बुध्दी व मन यांच्या विकासाची केंद्रे मेंदू व मज्जासंस्था असल्याने आणि हे दोन्हीही शरीराचे भाग असल्यामुळे मेंदू व मज्जासंस्था यांचा स्वतंत्र विकास होतनाही तर संपूर्ण शरीर विकासातूनच तÖÖ ÃÖÖ¬Ö»ÖÖ •ÖÖŸÖÖ Ÿµ ÖÖÃÖÖšß ¿Ö¸ß¸Ö“µÖÖ माध्यमातून शिक्षण दिले जाते. शिक्षण ही अखंडपणे चालणारी असल्याने बोधात्मक, भावात्मक क्रिया कौशल्यात्मक अशा क्षेत्रामुळे सर्वांगिण विकास साधला जातो. म्हणून शारीरिक शिक्षण हे शिक्षणाचाच एक अविभाज्य अंग मानले जाते.

क्रीडा आणि भावनिक बुद्धिमत्ता :-

समाजामध्ये बहुतेक असे मानले जाते की, खेळाडूंना भावना नसते आणि त्यांची बुद्धी ही गुडघ्यात असते - म्हणजेच तो बुद्धिहीन असतो - निदान त्याची बुद्धी तीव्र नसते. खेळात तो रूची घेतो कारण त्याला शिकण्यात गोडी वाटत नाही आणि याच धरणेने शाळा किंवा कॉलेजात अशाच विद्यार्थ्यांना खेळात घेण्यात प्रेरित केल्या जाते.

परंतु ही धारणाच चुकीची आहे. खेळाडूची बुद्धी मंदच असते असे नाही. शालेय विषयातील योग्यता, व्यक्तीच्या बुद्धीमत्तेचा परिचय देतेच असे नाही. कित्येक

विद्यार्थी केवळ पाठांतराच्या भरवशावर बरेच गुण प्राप्त करतात. याचा अर्थ ते बुद्धीमान आहे असा नाही म्हणून एक खेळाडू शिक्षणात रूची घेणाऱ्या विद्यार्थ्यापेक्षा कमी बुद्धीमान असतो हा समजच चुकीचा ¾ÖÖ™ÝÖÖ.

प्राचीन तत्व–ा तर सुदृढ शरीरात सुदृढ मन (Sound mind in a sound body) असे म्हणत होते व आजची वि–ाान युगातही हे मत मान्यच आहे. वास्तविक असे दिसून येते की जे बालक स्वस्थ असते तेच शिक्षणातही रूची घेताना दिसते. कमजोर मुले शिकण्यातही मागे पडलेली दिसतात स्वस्थ मुलांची ग्रहण व धारणा शक्ती अस्वस्थ मुलांपेक्षा अपेक्षाकृत जास्त असतते. म्हणूनच शाळातून शारीरिक शिक्षण अनिवार्य करण्यावर जोर देण्यात येत आहे कारण स्वास्थ्याचा विकास हाच शारीरिक शिक्षणाचा आधार आहे.

खेळाडू जेव्हा खेळतो तेव्हा अनेक अवधाने सांभाळावी लागतात. आपल्या विरूदध खेळणारे खेळाडू कसे आहेत, सर्वोत्कृष्ट खेळाडू कोणते, वेळी कोणते कौशल्य वापरले पाहिजे, कोणत्या तत्त्वांचा वापर करावा या सर्व गोष्टी बौद्धिक प्रगतीचे लक्षण होय. कारण वरील सर्व गोष्टी बुद्धिशिवाय होऊच शकत नाहीत. वातावरणानुसार अनुकूल काम करणे व वातावरणाला आपल्यास अनुकुल बनविणे बुद्धिमत्तेचेच द्योतक होय आणि खेळाडूला कित्येक वेळा आपल्या बुद्धिमत्तेचा परिचय द्यावा लागतो.

शारीरिक क्रियेचा बुद्धीच्या विकासाशी फार महत्त्वाचा संबंध आहे. गॅटमन, केहपार्ट, नीवेल इत्यादी मानसशास्त्र–ांनी आपल्या प्रयोगाद्वारा सिद्ध केले की,, गती बुद्धीचा आधार आहे. गत्यात्मक (Motor) विकास शारीरिक शिक्षणाचे मुलभूत लक्ष्य आहे. त्यांनी हे ही सिद्ध केले की, मासपेशी जेवढ्या कुशलतेने क्रिया करतात तेव्Öœ¶Ö कुशलतेने आपल्या मेंदूही कार्य करतो आणि बुद्धी तर मेंदूचीच उपज होय.

अशा प्रकारे बुद्धी व शारीरिक क्रियांचा संबंध असल्यामुळे खेळाडूंना बुद्धीहीन मानणे योग्य नव्हे. कित्येक प्रयोगावरून सिद्ध –Öाले की चांगल्या खेळाडूंची बुद्धी सामान्य स्तरापेक्षा अधिक असते. शारीरिक क्रिया बुद्धीला विकसित करते व आपल्या बुद्धीच्या प्रयोगाद्वारे महान सफलता करू शकतात.

भावनिक बुदिधमत्ता- †£ö ¾ö Ã¾ö°þ¯ö :-

भावनिक बुद्धिमत्ता व भावनांक या सं–ा बऱ्याचवेळा समान अर्थाने वापरलेल्या आढळून येतात. वास्तविक भावनिक बुद्धिमत्त ही वस्तू असून भावनांक हे या वस्तुच्या मापनाला दिलेले संख्यात्मक रूप आहे. जसे बुद्धिमत्ता ही संकल्पना आहे. ही बुद्धिमत्ता आपण विविध कसोट्यांच्या साहाय्याने मोजतो. बुद्धिमापन करण्यासाठी आपण आता बुद्धिगुणांक परिणाम वापरतो. अजूनतरी भावनिक बुद्धिमत्ता मोजण्यासाठी असे एखादे परिणाम प्रस्थापित –ालेले नाही. भावनिक बुद्धिमत्ता मोजण्यासाठी काही कसोट्या विकसित ककरण्यात आलेल्या आहेत. परंतु भावनांक किंवा Emotional Quotient असे परिणाम अजूनतरी कोणी विकसित केलेले नाही. ज्यावेळी असे परिणाम विकसित होईल त्यावेळी त्याला भावनांक ही Ãö–ा देणे रास्त ठरेल. भावनिक बुद्धिमत्त्ेचा संबंध थेट ¾µöŒÝöß“µöö Ãö´öö•ööÝöß»ö स्थानाशी येतो. म्हणून प्रथम आपण भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विविध व्याख्यांचा परामर्श ‘ö‰ú.

भावनिक बुद्धिमत्ता ही संकल्पना जगासमोर आणणाऱ्या Danniel Goleman यांनी भावनिक बुद्धिमत्तेची व्याख्या पुढील प्रमाणे केलेले आहे. Emotional intelligence refers to the capacity for recognizing our own feelings and those of others for motivating ourselves, and for managing emotions well in ourselves and in our relationships.

यावरून आपणास असे सांगता येते की, ही एक अशी क्षमता आहे की, ज्यायोगे आपणास स्वत:च्या भावनांची तसेच इतरांच्या भावनांची ओळख पटते, की ज्यायोगे आपल्या भावनांचे व इतरांशी असलेल्या संबंधांचे योग्य व्यवस्थापन करण्यासाठी आपणास प्रेरणा मिळते.

या व्याख्येचा अभ्यासक करताना असे लक्षात येते की, ¾µöŒÝöß´ö¬µö •µöö विवविध भावना असतात व प्रसंगोपात त्यांचे जे प्रकटीकरण होत असते त्याचे योग्य

व्यवस्थापन होणे आवश्यक असते. उदा- एखादी दुखःद घटना पाहिली की दुःख होणे ही अगदी नैसर्गिक बाब आहे. परंतु या भावनेचे प्रकटीकरण किती तीव्रततेने व्हावे याचे व्यवस्थापन होणे आवश्यक असते. तसेच या व अशा विविध भावनांचे प्रकटीकरणा होताना आपल्या सभोवतालची जी माणसे असतात त्यांच्याशी आपलÖ •Ö संबंध असतात त्यावर कोणता पपरिणाम होणार आहे याची काळजी घेणे आवश्यक †ÃÖŸÖ. आपल्या एखाद्या भावनेचे प्रकटीकरण करताना किंवा होताना इतर दुखावले जात नाही ना ! याची काळजी घेतलीच पाहिजे. कारण याच लोकात आपणास रहावयाचे असते. केवळ आपल्या भावनांची ओळखच नव्हे तर इतरांच्या भावनांची ओळख होणे आवश्यक असते. आणि ही ओळख होण्याची क्षमता म्हणजे भावनिक बुद्धिमत्ता होय. दैनंदिन जीवनात देखील आपणास कित्येकदा असे पहावयास मिळते की एखादी व्यक्ती खूप बुद्धिमान असते किंवा प्रतिभावंत असते. परंतु ज्यांना हे जमत नाही अशा व्यक्ती समाजप्रिय किंवा लोकप्रिय होत नाही. किंबहुना अशा व्यक्तींना चक्रमपणाचे लेबल लावणे जाण्याची क्षमता असते.

दलिपसिंग या भारतीय मानससास्त्र–ाने भावनिक बुद्धिमत्तेची व्याख्या पुढीलप्रमाणे केलेली आहे- Emotional Intelligence is a type of social intelligence that involves the ability to monitor your own and others emotions, to discriminate between these emotions and use information effectively to guide your thinking and actions.

संशोधनाची गरज :-

संशोधक हा शारीरिक शिक्षण ŸÖ£ÖÖ क्रीडा क्षेत्रामध्ये गेल्या 15 वर्षापासून कार्य करत असताना काही मुलभूत गोष्टींचा प्राकृष्याने उणिवा दिसून आल्या. यामध्ये विधी महाविद्यालयातील खेळाडू आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील खेळाडूंचा भावनिक बुद्धिमत्ता या बाबत शारिरीक शिक्षण महाविद्यालयातील खेळाडू हे प्रत्येक बाबतीत सरस आढळून आल्याचे दिसून येते. त्यामुळेच या दोन्हीही विद्याशाखामधील खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धीमत्तेचा अभ्यास ÃÖ¤र संशोधनाच्या माध्यमातून करण्याचा प्रयत्न संशोधकाचा आहे.

संशोधन विधान :-

सोलापूर जिल्हयातील विधी महाविद्यालय आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा तुलनात्मक †³µÖÖÃÖ.

संशोधनाचे उद्देश :-

प्रस्तुत संशोधनामध्ये खालील उद्देशांचा अभ्यास करण्यात येणार आहे.

1. ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸ü ×•Ö»ÆµÖÖŸÖᯙ ×¾Ö×¬Ö´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ आणि शारीरिक शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖᯙ खेळाडूं“µÖÖ भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास करणे.
2. सोलापूर जिल्हयातील विधिमहाविद्यालय आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील पुरुष खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास करणे.
3. सोलापूर जिल्हयातील विधिमहाविद्यालय आणि शारीरिक शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖᯙ महिला खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची परिकल्पना :-

या संशोधनातील परीकल्पनाचा अभ्यास खालीलप्रमाणे करण्यात येईल.

1. ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖᯙ ×¾Ö¬Öß´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ आणि शारीरिक शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖᯙ ÜôÖÖ›ü“µÖÖ भावनिक बुद्धिमत्तेमध्ये लक्षणीय फरक †ÖÆê.
2. सोलापूर जिल्ह्यातील विधीमहाविद्यालय आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील पुरुष खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेमध्ये लक्षणीय फरक आहे.
3. सोलापूर जिल्ह्यातील विधीमहाविद्यालय आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील महिला खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेमध्ये लक्षणीय फरक आहे.

संशोधनाची गृहितकृत्ये :-

1. ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ´Ö¬µÖê इतर विद्याशाखेपेक्षा शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील खेळाडूंना ´ÖÆ¢¾ÖÖ“Öê स्थान आहे आणि दुय्यम दर्जाचे स्थान इतर विद्याशाखेच्या खेळाडूंना ×¤ü»Öê •ÖÖŸÖê.

2. शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील खेळाडू हे प्रत्येक बाबीÖŸÖßŸÖ ÃÖ¸ÃÖ †ÃÖ»µÖÖ“Ö ×¤ÃÖŸÖê.

3. शारीरिक शिक्षण आणि ×¾Ö¬Öß ´ÖÆÖ×¾ÖªÖÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö निष्णांत खेळाडूंची संख्या ही शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयात अधिक असल्याचे दिसून येते.

संशोधनाची व्याप्ती :-

सदर संशोधनाची व्याप्ती ही खालीलप्रमाणे राहिल.

1. प्रस्तुत संशोधनाची व्याप्ती ही ÃÖÖê»ÖÖ¯Öã¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö ×¾Ö¬Öß आणि शारीरिक शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील खेळाडूंच्या पुरती व्यापक राहिल.

2. सदरील संशोधनामध्ये ÃÖÖê»ÖÖ¯Öã¸ü ×•Ö»ÆµÖÖŸÖß»Ö शारीरिक शिक्षणशास्त्र बी.पी.एड्. आणि एम.पी.एड्. तसेच विधी महाविद्यालयातील L.L.B. आणि L.L.M. चे प्रशिक्षित खेळाडू या संशोधनात ÃÖ´ÖÖ×¾ÖÂ™ü †ÃÖŸÖß»Ö.

3. सदर संशोधनात वेळेची मर्यादा, खेôÖÖ›ü“Öß मते ही गुप्त ठेवण्यात येणार आहेत.

4. ÃÖÖê»ÖÖ¯Öã¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö वेगवेगळ्या विधी आणि शा. शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö 21 ŸÖê 25 या वयोगटाच्या खेôÖÖ›ü“ÖÖ संशोधनात समावेश असेल.

संशोधनाच्या मर्यादा :-

प्रस्तुत संशोानाची मर्यादा ही खालीलप्रमाणे असेल.

1. ÃÖÖê»ÖÖ¯Öã¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö ×¾Ö¬Öß ´ÖÆÖ×¾ÖªÖÖ»ÖµÖ आणि शारीरिक शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö खेôÖÖ›ü“Ö या संशोधनात मर्यादित असतील अन्य अभ्यासक्रमाचा विद्यार्थीचा सहभाग या अभ्यासमध्ये नसतील.

2. सदरील संशोधन हे भावनिक बुद्धिमत्ता वùÃÖÖ™ü¶Ö¾Öर असल्यामुळे या संशोधनात भावनिक बुद्धिमत्ता प्रश्नावलीचा वापर दोन्हीही विद्या शाखेच्या खेळाडूंकडून भरून घेण्यात येतील.

संशोधनाचे महत्त्व :-

1. प्रस्तुत संशोधनातून शारीरिक शिक्षण आणि ×¾Ö−Öß ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ µÖÖ ÜÖêôÖÖ›ãü“µÖÖ भावनिक बुद्धिमत्तेचा तुलनात्मक अभ्यास होईल आणि यातून जे निष्कर्ष निघतीß»Ö ŸÖê समाज, शासन दोन्ही विद्याशाखेचे ÜÖêôÖÖ›ãü आणि क्रीÖ›ûÖ शिक्षक यांच्यासाठी महत्त्वाचे †ÃÖŸÖß»Ö.
2. शारीरिक शिक्षण विषयाच्या बाबतीत जो पूर्व दुराग्रह आहे तो या संशोधनातून कमी´Öß करण्याचा मानस संशोधकाचा आहे.
3. पाश्चात्य राष्ट्रामध्ये शारीरिक शिक्षणास वि–ानाच्या रूपामध्ये पाहिले जाते जसे Sports Science, Sports medicine †¿ÖÖ Ã¾ÖºÖ¯ÖÖ“Öê महत्त्व शारीरिक शिक्षण तथा क्रीडा शिक्षणास ¯ÖÖ¯ŸÖ ÆÖ‡»Ö.

संशोधनातील महत्त्वाच्या कार्यात्मक व्याख्या :-

1. **ÃÖÖê»ÖÖ¯Öã¸ü ×•Ö»ÆÖ :**

   ´ÖÆÖ¸üÖÂ™ÒüÖŸÖß»Ö ¯ÖÏ•ÖµÖÖêŸÖß»Ö ÃÖÖ¾ÖÖêŸÖ ´ÖÖêšÖ असलेला व्यापारी आणि शैक्षणिकदृष्ट्या पुढारलेला एक जिल्हा म्हणजेच सोलापूर जिल्हा.

2. **शारीरिक शिक्षण खेळाडू :-**

   •Öê ×¾ÖªÖ£Öá ¿ÖÖ¸üß׸üक शिक्षण शिक्षक तथा प्राध्यापक होण्यासाठी शारीरिक शिक्षण पदवी-पदव्युत्तर वर्गास प्रवेशीत आहेत आणि ŸÖê दररोज क्रीडा बाबींचा सराव सातत्याने करणारे खेळाडू.

3. **×¾Ö−Öß महाविद्यालय खेळाडू:-**

   जे विद्यार्थी कायद्याचे शिक्षण घेणारे आहेत आणि ज्या विद्यार्थ्यांना क्रीडा किंवा खेळ या क्षेत्रात आवड आहे आणि जे दररोज खेळाचा सराव करणारे खेळाडू.

4. **तुलनात्मक अभ्यास:-**

   दोन किंवा जास्त बाबींचा तुलना ज्या अभ्यासात करतात ते म्हणजे तुलनात्मक अभ्यास.

5. संशोधन :-

प्रश्नांची उत्तरे देऊन त्याच्या निराकरणाची पध्दतशीर प्रकीया म्हणजे संशोधन होय.

प्रकरण दोन

Ãö²ö¬ößŸö साहित्याचे समीक्षण

या प्रकरणामध्ये सदर संशोधनासाठी निगडीत पूर्व संशोधनाचा आढावा घेण्यात येऊन संबंधीत साहित्याचे समीक्षण करण्यात येईल. Ÿµöõ´ö¬µö ¯ö£ö´ö †öŸö¸¡¸öÂ™ßµö, ¸öÂ™ßµö ŸöÃö“ö स्थानिक अशा तीन गटात विभागणी करून आढावा घेण्यात येईल. त्याचप्रमाणे इंटरनेट सामुग्रीचा वापर करण्यात येईल. ˆ¤ö:-

1. डॉ. चव्हाण पी.बी. (2014) :-

यांच्या संशोधनाचा मुख्य उद्देश मराठवाड्यातील कबड्डी आणि खो-खो खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमतेचा अभ्यास करणे höŸöö. µöö †³µööÃööÃööšß Ãö•ööŸö ¯öš µöö“öß भावनिक ²öx¨´ö¢öö चाचणीचा वापर करून कबड्डी आणि खो-खो प्रत्येकी 120 म्हणजेच 240 खेळाडूचा अभीवृत्तीचा अभ्यास त्यांनी केला आहे त्यामध्ये सांख्यीकीय विश्लेषण (t= 1.48) आढळून आले.

निष्कर्ष :-

उपरोक्त संशोधनातून मराठवाड्यातील कबड्डी आणि खो-खो च्या खेळाडूच्या भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणीमध्ये काहीच फरक आढळून आला नाही.

2. शिसोदे के.सी., डॉ. कपील आर.सी (2015) :-

प्रस्तुत संशोधनाचा मुख्य उद्देश आंतर विद्यापिठीय महिला आणि पुरुÂö व्हॉलीबाल खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा तुलनात्मक अभ्यास होता. सदर संशोधनामध्ये विविध विद्यापिठातील आंतरविद्यापीठ खेळणारे यादृच्छीक पध्दतीने 50 महिला आणि 50 पुरुष व्हॉलीबाल खेळाडची निवड करून डॉ. पळसाने µöö“öß भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणीचा वापर करून काही निष्कर्ष मांडली आहेत. या संशोधनामध्ये संख्याशास्त्रीय विश्लेषणामध्ये (t = 1.98 < P.0.05) µöö ¯ööŸööôöß¾ö¸¡ सदरील विश्वसनीयता आढळून आली.

निष्कर्ष :-

प्रस्तुत संशोधनातून महिला व्हॉलीबाल खेळाडू या पुरुष खेळाडूपेक्षा जास्त प्रमाणात भावनिक बुद्धिमत्तेचे आढळून आले †ÖÆ.

प्रकरण तीन

Ãसंशोधन पध्दती

या प्रकरणामध्ये संशोधन कार्यपध्दती, नमुना निवड, संशोधन साधने, संशोधनातील चले, संख्याशास्त्रीय विश्लेषण इत्यादी घटकांचा अंर्तभाव या प्रकरणात अभ्यासणार आहे.

- **संशोधन कार्यपध्दती :-**

या संशोधनासाठी सर्व्हेक्षण प्रकारातील वर्णनात्मक सर्वेक्षण ¯Ö¤ÌŸÖß“ÖÖ ¾ÖÖ¯Ö¸ü करण्यात येणार †ÖÆê.

- **संशोधन नमुना निवड :-**

या संशोधनामध्ये ÃÖÖê»ÖÖ¯Ö¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö ×¾Ö¬Öß ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ आणि शारीरिक शिक्षणÖ ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö खेळाडूं“Öß ÃÖÖ¬µÖÖ यादृच्छीक पध्दतीने निवड करण्यात येईल आणि ¯Öã¹ýÂÖ आणि महिला खेळाडूंचा µÖÖ´Ö¬µÖ ÃÖ´ÖÖ×¾ÖÂ™ü †ÃÖŸÖß»Ö.

- **संशोधनाची जनसंख्या :-**

ÃÖÖê»ÖÖ¯Ö¸ü ×•Ö»ÆµÖÖŸÖß»Ö शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील 200 खेळाडू आणि विधी महाविद्यालयातील 200 खेळाडूची निवड करून एकूण 400 खêôÖ›ü µÖÖ संशोधनात असतील.

- **संशोधनातील चल किंवा परिवर्तके :-**

1. Ã¾ÖŸÖ¡Ö “Ö»Ö :-

a. ÃÖÖê»ÖÖ¯Ö¸ü ×•Ö»ÊÖŸÖß»Ö ¿ÖÖ. शिक्षण ´ÖÆÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖÖŸÖß»Ö खêôÖ›ü

b. सोलापूर जिल्ह्यातील विधी महाविद्यालयातील खेळाडू

2. ¯Ö¸üŸÖ¡Ö “Ö»Ö :-

a. भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणी

- **संशोधनाची साधने :-**

प्रस्तुत संशोधनासöšß भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणीचा उपयोग करण्यात येईल. Ÿöß खालीलप्रमाणे आहेत.

1. भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणी :-

भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणीसाठी उनकुल हायडे, संजोत पेठे यांची प्रमाणित चाचणी 2005 साली तयार केलेली असून याचा वापर सदर संशोधनासाठी करण्यात येईल. या चाचणीमध्ये एकूण 34 विधाने आहेत. क्öÖÆß विधाने ही धनात्मक स्वरूपाची आणि क्öÖÆß विधाने ही ऋणात्मक स्वरूपाची आहेत. प्रत्येक विधानाला पाच पर्याय दिले आहेत त्यामध्ये महत्त्वाचे 6 घटक असून

1. पूर्णता सहमत 2. ÃÖÆ´ÖŸÖ 3. अनिश्चित 4. †ÃÖÆ´ÖŸÖ

5. ¯ÖæÖŸÖ: †ÃÖÆ´ÖŸÖ

वरील पर्यायावरून धनात्मक विधानाना 5,4,3,2,1 आणि ऋणात्मक विधानाला 1,2,3,4,5 अशा पध्दतीने गुणांकन करण्यात येऊन एकूण गुणांकणावरून भावनिक बुद्धिमत्तेचे मापन होईल.

चाचणीतील महत्त्वाचे घटक :-

i. Self awareness
ii. Empathy
iii. Self motivation
iv. Emotional stability
v. Managing relation
vi. Integrity
vii. Self Development
viii. Value orientations
ix. Commitment
x. Altruistic behavior

चाचणीची विश्वसनियता :-

चाचणी पुर्नचाचणी पद्धतीने 0.69 आढळून आली तर चाचणीची यथार्थता 0.54 इतकी आहे.

माहितीचे संकलन :-

Ãöö»ööÿö¸¡ ×•ö»Êöÿöß»ö ×¾ö-öß आणि शारीरिक शिक्षण महाविद्यालयातील निवडक खेळाडूंच्या भावनिक बुद्धिमत्ते वरील चाचणी घेण्यात येईल त्या अगोदर त्यांच्या व्यवस्थापनाची परवानगी घेऊन खेôöö›¡ कडून आलेल्या माहितीचे संकलन करण्यात µöö‡»ö.

संशोधनातील संख्याशास्त्रीय विश्लेषण :-

या संशोधनात माहितीचे संकलन करण्यासाठी मध्यमान (Mean), प्रमाणविचलन (SD), टि मूल्ये (T-ratio) या संख्याशास्त्रीय घटकांचा उपयोग करण्यात येईल आणि सदर संशोधनाची विश्वसनीयता पातळी ही 0.05 या पातळीवर संख्याशास्त्रीय विश्लेषण करण्यात येईल.

प्रकरण चार

माहितीचे संकलन तथा विश्लेषण

या प्रकरणामध्ये संशोधकाने वेगवेगळ्या साधनाच्या द्वारे संकलीत केलेल्या माहितीचे संकलन तथा विश्लेषण करून तक्ते- सारणीच्या माध्यमातून प्रस्तुतीकरण सदर प्रकरणात असेल. संख्याशास्त्रीय तंत्राचा वापर करून संशोधनाची उद्दिष्ट्ये व परिकल्पना पडताळून त्याचा अर्थ/निष्कर्षाचे विश्लेषण, कोष्टके तथा आलेखाच्या माध्यमातून मांडणी सदरी»ं प्रकरणामध्ये करण्यात येईल.

प्रकरण पाच

सारांश, निष्कर्ष व शिफारशी

या प्रकरणामध्ये प्रकरण 1 ते 4 च्या माहितीचा ऊहापोह करण्यात येईल यामध्ये

Ã¾ÖÖ¸ÖÖ¿Ö :-

संशोधनातील प्रकरण 1 ते 4 चा थोडक्यात परंतु ठळक मुद्देसूद बाबी Ã¾ÖÖ¸ÖÖ¿ÖÖ´Ö¬µÖ †Ã¾ÖÖŸÖÖß»Ö.

निष्कर्ष :-

संशोधनामध्ये नेमके काय साध्य –ााले हे प्रकरण चार वरून मिळविलेलया पुराव्यांच्या आधारे मोजक्या आणि सुस्पष्ट शब्दामध्ये मांडणी यात असेल. निष्कर्ष हे उद्दिष्ट्यांना अनुसरून असतील.

×¿Ö±úÖ¸ü¿Öß :-

¯ÖÃŸÖÖŸÖ संशोधनातून जे निष्कर्Ö Ã¾Ö´ÖÖ¸ü µÖÖŸÖÖß»Ö ŸµÖा निष्कर्षाच्या आधारे दिशादर्शक व्यवहार्य अशा सूचना शिफारशींच्या माध्यमातून या प्रकरणात मांडणी असेल. या सूचना संशोधकाच्या निर्मिती क्षमतेचा आणि प्रत्येक शिफúÖ¸ü¿Ö Æß ×¾Ö×¿ÖÂ™ü निष्कर्षावर आधारीत असतील.

संदर्भ ग्रंथ सूची :-

1. ›Ö. Ø³ÖŸÖÖ›ü ×¾Ö.¸Ö. :- शैक्षणिक संशोधन पध्दती, पुणे, नित्य नूतन प्रकाशन, 2006.
2. मुळे, रा.शं. उमाटे, वि.तु. : शैक्षणिक संशोधनाची मुलतत्त्वे, नागपूर महाराष्ट्र ग्रंथनिर्मिती मंडळ द्वितीयावृत्ती, 1987..
3. दि.गो. वाखारकर : शारीरिक शिक्षणाचे आधुनिक स्वरूप व अध्ययन, निळकंठ प्रकाशन, पुणे 1969.
4. डॉ. कानडे वि.कृ : शारीरिक शिक्षणाची अध्यापन आणि मुलतत्त्वे, नुतन प्रकाशन, पुणे, 1991.
5. आफळे, आ.रा., बापट भावे : शिक्षणाचे मानसशास्त्रीय अधिष्ठान, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती 1978.
6. आलेगावकर, य.म. : प्रगत क्रीडा मानसशास्त्र, कॉन्टीनेन्टल प्रकाशन, विजयानगर, पुणे, 1994.
7. डॉ. जगताप ह.ना. : शैक्षणिक मानसशास्त्र प्रकाशन, पुणे, 1980
8. देशमुख एल.जी. : शिक्षणाचे मानसशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोलपूर, 1999.
9. डॉ. कांगणे एम. ए : शारीरिक शिक्षण, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, 2007.
10. Dr. Ajmer Singh, et. al (2003) Essential of Physical Education, Kalyani Publisherss New Delhi.

संशोधक **मार्गदर्शक**

शशिकांत देविदास गाढवे

शा. शिक्षण संचालक,

¸Ö•ÖÙÂÖ ¿ÖÖÆü ×¾Ö–ÖÖß ´ÖÆüÖ×¾ÖªÖ»ÖµÖ,

²ÖÖ¿Öá ×•Ö. ÃÖÖ»ÖÖ¯Ö¸ü